

nastavili Pavao VI i Ivan Pavao II. Sadašnji papa Benedikt XVI poručuje da je Bog ljubav, a ljubav, nadovezujući se na Pاپine riječi, nema gospodara — vlada-ra.

Prethodno smo iznijeli glavne ideje sadržane u trinaestak radova sveobuhvatno naslovljenih *Vjera i politika*, gdje se na više od dvjesto stranica s različitih aspekata problematizira i aktualizira odnos religije i države. Uz glavninu sadržaja koji čine misli izabranih, tuzemnih i inozemnih mislilaca, teoretičara, novinara, političara itd. (str. 11–213), strukturu Zbornika čini predgovor urednika (str. 5–7), sadržaj (str. 9–10), naslovna stranica i pedantno i čitko oblikovan impresum koji sadrži, osim ustaljenih informacija o izdavaču i tisku, i one koji su zaslužni za nastanak ovog Zbornika, kao i za simpozij bez kojega on ne bi niti postojao: I. Koprek — glavni urednik, 'recenzentsku palicu' držali su dr. V. Horvat, dr. J. Quitterer i dr. T. Miličić, a nakladničku g. F. Pšeničnjak. Urednik i autor predgovora je dr. Ivan Antunović, ujedno i tajnik simpozija Religije i politika, održanog jedne prosinačke subote 2007.

Na kraju bi moja malenkost, kojoj je bila ukazana čast da sastavi riječ ili dvije povodom objavljivanja ove izvanredne edicije, željela odaslati poruku da bi sadržaje poput ovih objavljenih u zborniku *Vjera i politika* trebao pročitati svaki čovjek, a ne samo student humanističkih znanosti. Jer biti čovjekom u potpunosti, prema Aristotelu, znači kontemplirati kao i participirati u politici, tj. u političkom životu zajednice, kako globalne tako i lokalne, jer jedino se na taj način možemo osloboditi okova Tocquevilleova »tihog despotizma« koji provode »samozvani vladari«, promotori politike elitizma i svi oni koji se u ime rezidencije zaklinju na istinu i pravdu, prešutno provodeći sekularizaciju bilo na svetom ili svjetovnom području. Kako je kazao A. Mišić u svojem radu nadahnut Augustinom: »*Zemaljska država* ostaje, do kraja

povijesti, pozornica na kojoj se odigrava borba među ljudima oko uspostavljanja vlastite nadmoći, ekonomske i političke.« (Str. 151) Međutim, »osoba i narod koji poštuju vlastito ime, povijest i domovinu, poštivat će i drugoga u njegovoj različitosti i posebnosti.« (Jelenić, str. 114, ondje bilj. 41)

Dafne Vidanec

Alfred Schneider: *Crkva — Otajstvo i znak spasa*, FTI, Zagreb 2008, 184 str.

Knjiga *Crkva — Otajstvo i znak spasa* sinteza je teološkog promišljanja Alfreda Schneidera o Crkvi — koliko je prisutna u svijetu kao povijesna činjenica i kao otajstvena stvarnost. Upravo zbog toga ona je, kako ističe i sam autor, neprestani predmet razgovora i kamen spoticanja. Stoga je razumljivo pitanje koje se s njom trajno povezuje: je li ona vidljivo društvo ili nevidljiva stvarnost? Njezina polarnost između vidljivog i nevidljivog, između ljudskog i božanskog aspekta izvor je i njezine životnosti, ali i mnogih kriza s kojima se susretala.

Da je danas govor o Crkvi vrlo bitan, očito je iz dokumenata Drugoga vatikanskog sabora koji u svih šesnaest konstitucija, dekreta i deklaracija promišlja o Crkvi. Kad se kaže da je Drugi vatikanski sabor bio ekleziološki, time se želi naglasiti da Crkva na tom Koncilu nije bila samo subjekt nego i objekt saborskih iskaza te da je Koncil bio promišljanje Crkve o njezinu vlastitom razumijevanju.

Dok autor u svojoj knjizi piše o povijesnom aspektu Crkve, usredotočio se na ključno razdoblje njezina povijesnog hoda. On polazi od promišljanja o Crkvi isusovca R. Bellarmina, kojega smatra ključnom osobom za razvoj ekleziologije toga vremena. To je razdoblje reformacije. Kako i sam autor naglašava, »reformatori 16. st., razočarani slabostima Crkve, osobito njezina vrhovnoga vodstva, zabacili su velik dio vidljivih životnih ob-

lika i struktura tvrdeći da je Crkva po svojoj biti nevidljivo kraljevstvo vjere i ljubavi, prisutno samo u ljudskim srcima« (str. 9). Lutherova reforma, s posljedicama koje proizlaze iz odvajanja od Rima, rađa se iz novog poimanja spasenja. Prema njemu, spasenje ovisi isključivo i trajno o Božjem djelovanju bez ikakvog čovjekova sudjelovanja. Nakon Adamova pada čovjekova narav i njegova slobodna suradnja potpuno su iskvarene, i stoga ne mogu dati nikakav doprinos njegovu vlastitom spasenju. Preostaje isključivo *sola fides* — čista vjera u Božju riječ. U soteriološkoj luteranskoj perspektivi među spasenjskim sredstvima najvažnija je Božja riječ. U knjizi *Babilonska pokvarenost crkve* Luther je prikazao glavne crte novog poimanja Crkve i kršćanskog opravdanja. Budući da opravdanje dolazi neposredno i isključivo od Boga, sve strukture koje su se u Rimskoj crkvi smatrale posrednicima spasenja nemaju više razloga da postoje. Prema tome, papa, biskupi, svećenici, redovnici, sveci, relikvije i oprosti nemaju nikakve svrhe. Od sedam sakramenata treba zadržati samo dva: krštenje i večeru Gospodnju. Međutim, njihova uloga se ne sastoji više u tome da budu instrumentalni uzrok spasenja, kako naučava Crkva u Rimu, nego su oni samo simboli koji ukazuju na stvarnu učinkovitost spasenja koje je čisti Božji dar. Zahvaljujući svom kerigmatskom poimanju Crkve, Luther je sveo crkvenu strukturu na minimum. On prelazi s hijerarhijskog i somatskog poimanja spasenja i Crkve na ono koje je oprečno patriističkom i skolastičkom. Od vidljive Crkve, novoga Božjeg naroda, koji je *sacramentum visibilis* i *lumen gentium*, prelazi na *ecclesia invisibilis et abscondita*.

Nasuprot tomu naučavanju, Bellarmin nastoji na temelju Svetoga pisma dokazati da je Kristova Crkva po svojoj naravi vidljivi »znak Božji među narodima«, kako će je poslije nazvati Prvi vatikanski sabor oslanjajući se na Izajijino proroštvo (usp. Iz 11, 11s). U svom raz-

mišljanju o Crkvi Bellarmino se služio takozvanim političkim i somatskim modelom. Politički model mu je poslužio kao polazište da izrazi vidljivu Crkvu, dok se somatskim modelom služio da izrazi unutarnje i duhovne crkvene elemente. Upravo će ovaj pristup poslužiti koncilskim ocima na Drugom vatikanskom saboru dok će razmatrati o Crkvi pod dva vidika: što je ona u sebi i koje je njezino poslanje. Prema glasovitoj Bellarminovoj definiciji, Crkva je društvo sastavljeno od ljudi koji su ujedinjeni međusobno po ispovijedanju jedne i identične kršćanske vjere i po zajedništvu istih sakramenata pod jurisdikcijom zakonitih pastira, a osobito Rimskog Prvosvećenika.

Autor u svojoj knjizi ističe upravo to da će se katolička ekleziologija, nadahnutu Bellarminovim idejama, u narednom stoljeću baviti gotovo isključivo vidljivom Crkvom, promatraat će njezino jedinstvo pod rimskim biskupom, njezine strukture, sakramente i običaje. Međutim, zbog prevelikog naglašavanja juridičkog i socijalnog elementa u Crkvi, teologija je upala u ekleziološki naturalizam, poput nestorijanizma iz petog stoljeća koji je promatrao isključivo Kristovu ljudsku narav, a gubio iz vida njegovo božanstvo. Prema deistički shvaćenoj ekleziologiji Bog je stvorio Crkvu i prepuštio je hijerarhiji da se ona za sve brine. Ovo zastranjenje u ekleziologiji, kao i njegove posljedice bit će nadvladani zahvaljujući promišljanjima i doprinosima drugih teologa. Autor ovdje spominje Johnna Adma Möhlera koji se u svojim promišljanjima služio ponajprije somatskim modelom. »On promatra Crkvu kao Tijelo u kojemu je Krist na otajstven, ali stvaran način prisutan, živ u svojim udovima, u članovima Crkve. Naziva je otajstvenim Tijelom Kristovim. Prema njegovu shvaćanju, Crkva je nastavak utjelovljenja, a Duh Sveti nije djelovao u Crkvi samo na početku, nego on to čini i sada i uvijek.« (str. 11)

Nakon povijesnog promišljanja o Crkvi, koliko je ona i kao ljudsko društvo prisutna u svijetu, autor prelazi na otajstveno tumačenje eklezijalne stvarnosti. Smatra da je Crkva zaista Božje djelo koje je u cijelosti prožeto Duhom Svetim i živi po njegovu nadahnuću. Dok govori o Crkvi kao o otajstvu, autor se služi modelom »Velikog Ja«, te u tom kontekstu obrazlaže njegovo značenje u Novom zavjetu, u Starom zavjetu i u novozavjetnim naslovima Crkve. »Veliko Ja« u Novom zavjetu odnosi se na samoga Krista koji je trajno nazočan u svojoj Zaručnici, i to na stotruk način: »pojedinačno JA Sina Čovječjega, mnoštvo malenih siromašnih, njihovo međusobno jedinstvo«. To jedinstvo nije logička ni matematička kategorija nego životna stvarnost koja ih prožima, živa sila koja struji s jednoga na mnoge: isti Duh u Kristu i u kršćanima, jedna Osoba u mnogim osobama. Autor ističe da »Veliki Ja« u Starom zavjetu, gdje god se pojavi, sadržava u sebi tri stvarnosti: »pojedina, praoca, predstavnika svega naroda; mnoštvo pojedinaca, narod koji od njega potječe; njihovo međusobno jedinstvo« (str. 24). Najizrazitiji primjer velikoga JA u Starom zavjetu je lik Sina Čovječjega u Danijelovoj knjizi (Dn 7, 13–14). Iz tog primjera je očito da Sin Čovječji nije samo pojedinac nego u isto vrijeme i zajednica. U njegovu mesijanskom liku nazočan je sav narod, dok se istovremeno on u narodu potpuno ostvaruje.

U glavnim novozavjetnim naslovima Crkve, kao što su: »narod Božji«, »eklesia«, »tijelo Kristovo«, starozavjetna ideja velikoga JA odnosi se na Krista i na kršćane. Krist i njegova zajednica su jedno. To otajstveno jedinstvo se ostvaruje po Isusovu uskrsnuću. Budući da je Isus od početka pun Duha Svetoga, on djeluje u njegovoj sili: propovijeda, ozdravlja i liječi. »Duh je sveti u uskrsnuću postao osobna sila uskrsloga, kojom on zrači svoju silu na kršćane. Oni primaju od njega život, ulaze u ozračje njegove osobe, postaju njegovo veliko JA« (str. 27).

U narednom poglavlju autor prelazi na tumačenje otajstva Crkve prema novozavjetnim spisima, i to kroz otajstvo euharistije. Eklezijalna bit nigdje toliko ne dolazi do izražaja kao u tom otajstvu. Prema sv. Augustinu Crkva opstoji u euharistiji (»Ecclesia subsistit in Eucharistia«). Euharistija se događa u Crkvi, a Crkva od nje živi. Upravo to ističu sva četiri evanđelja kao i sv. Pavao u svojim poslanicama. Prema sinopticima, sam Isus je na posljednjoj večeri izrekao svoju posljednju riječ o Crkvi. Kako sam autor naglašava, Isus je »svoje sakramentalno tijelo učinio njezinim središtem iz kojega će se ona neprestano oblikovati i rasti. Proslava euharistije neiscrpivi je izvor crkvenog samoostvarenja. Tom proslavom biva zajednica Kristovih učenika ono što po svojoj biti jest: narod Božji. Narod koji je Božji zato što je Tijelo Kristovo, a Tijelo je Kristovo po svojoj neprestanoj euharistijskoj vezi s Učiteljem. Crkva je narod Božji koji se neprestano rađa iz euharistijskog tijela Kristova« (str. 39). Za razliku od sinoptika, Ivanova euharistijska kerigma vodi prema Crkvi u tri koraka. Na prvom mjestu se nalazi Isusova riječ: »Ja sam kruh života. Tko dolazi k meni, neće ožednjati; tko vjeruje u mene, neće ožednjati nikada.« (Iv 6, 34) Na drugom mjestu je sakramentalno zajedništvo. A to znači da je Krist došao na ovaj svijet u tijelu i da ostaje kroz povijest u svojoj zajednici u sakramentalnom tijelu. »Ni jedan duh koji ne ispovijeda takva Isusa, nije od Boga: on je Antikristov.« (1 Iv 4, 3) Treći korak govori o tome da euharistijski susret s Isusom vodi u zajedništvo sa svima koji pripadaju Kristu. »Zapovijedam vam novu dajem: ljubite jedni druge; kao što sam ja ljubio vas, tako i vi ljubite jedni druge. Po ovome ćete svi znati da ste moji učenici, ako budete imali ljubavi jedni za druge.« (Iv 13, 34) Prema tome, zajedništvo se s Kristom do kraja ostvaruje u djelotvornoj ljubavi prema braći i sestrama, što istodobno znači da euharistija vodi prema Crkvi.

U posljednjem dijelu svoje knjige autor izlaže nauku o četiri vlastitosti Crkve prema Nicejsko-carigradskom vjerovanju: jedna, sveta, katolička i apostolska. Crkva je u svojoj biti otajstveno nevidljiva, a u svojoj društvenoj pojavnosti vidljiva. Obje odlike spadaju na njezinu bit. Prema autoru »znakovi Crkve nisu tek sredstva raspoznavanja, nisu konvencionalni, nego naravni znakovi jer izvire iz naravi Crkve i objavljuju je. Otkrivaju prisutnost trojedinog Boga koji u Crkvi živi i djeluje.« (str. 85) Naučavanje o eklezijalnim vlastitostima u prošlosti je bilo apologetskog karaktera, dok se danas smatra važnijim pokazati ljepotu kraljevstva Božjega koje u Crkvi živi i po njoj dolazi u svijet.

Prva vlastitost Crkve je u jedinstvu. Njezino jedinstvo promatramo na dvjema razinama: na razini vanjskih sredstava i na razini božanskog života koji joj je poklonjen. Prema sv. Ignaciju Antiohijskom, eklezijalno jedinstvo je tjelesno i duhovno, vanjsko i unutarnje, vidljivo i nevidljivo. Ono je dinamičke naravi. Teži prema svom savršenstvu koje će se u potpunosti ostvariti tek u eshatonu.

Druga vlastitost Crkve je u njezinoj svetosti. Crkva je sveta jer pripada Bogu i od njega stalno prima svetost. Ona je Božje djelo, pa je u svojoj biti sveta. Svetost je Isusov dar. Svetost Crkve upisana je u temelje njezina bića. Dana joj je jednom zauvijek u neizgubiv posjed. S druge strane, Crkva se sastoji i od ljudi, te njezina svetost ovisi i o njihovu slobodnom odgovoru na Božji poziv. Prema tome, kršćanin je pozvan da čitavim životom bude svet, Bogu ugodna žrtva; određen je za bogoštovlje. Crkva nije sveta samo zato što je Kristova Zaručnica nego i zato što u njoj žive »sveti«, tj. ljudi koji nastoje životom potvrditi i razviti svetost vlastitog života. Zbog toga je ona razapeta između objektivne svetosti koju je od Boga primila i subjektivne svetosti koju ostvaruju ljudi.

Treća eklezijalna vlastitost je u njezinu katolicitetu. Crkva je od svojeg po-

stanka katolička, pa i prije nego što će se tim imenom izričito nazvati. Znak je i objava Božje širine i veličine upravo po tome što svi ljudi i svi narodi imaju mjesta u njoj. Prema sv. Ignaciju Antiohijskom, Crkva je na dva načina katolička ili sveobuhvatna: prvo, zato što je rasprostranjena po svem svijetu. To se obično zove kvantitativni, eklezijološki, antropološki ili geografski katolicitet. Drugo, zato što obuhvaća svu istinu, savršeno je povezana s Kristom. To se obično zove kvalitativnim, kristološkim, teološkim ili otajstvenim katolicitetom. Ona je u pravom smislu riječi katolička tek u ravnoteži jednog i drugog.

Četvrta eklezijalna vlastitost je njezin apostolicitet. Crkva se zove apostolskom jer ju je Isus Krist osnovao na temelju apostola. Izabrao je dvanaesticu s ciljem da budu ne samo prva karika u nizu naraštaja nego i trajan temelj njegove zajednice. Bog se po apostolima na poseban način objavljuje, dajući Crkvi obilježje nepromjenjivosti u vremenu, kao što joj katoličko ime obilježava sveobuhvatnost u prostoru. Da je današnja Crkva identična s onom na početku i da će to ostati do kraja svijeta ne jamče joj ljudska svojstva njezinih članova ni voditelja nego božansko poslanje što ga je Bog upisao u apostole. Kontinuitet poslanja osigurava istovjetnost sadašnje Crkve s prvom, kao i budućom — do Kristova drugog dolaska. Prema tome, apostolicitet nije tek izvanjska odlika Crkve nego spada u njezinu bit. Kad kažemo da je Crkva apostolska, time izražavamo njezinu istovjetnost samoj sebi tijekom svih vremena i kroz sve prostore, kroz cjelokupnu povijest. Snagom svoje službe dvanaesticu apostola postaju sredstvo objave za sve vjekove. Oni su osobno nezabludivi i imaju jurisdikciju nad čitavom Crkvom. Budući da je apostolska služba trajne naravi, tj. treba da opstoji i nakon njihove smrti, apostoli polažu ruke na odabrane muževe, svoje nasljednike. Time je zaključen niz poslanja: Otac šalje Sina, Sin šalje apostole,

apostoli šalju svoje nasljednike, biskupe. Poslanje apostola i biskupa temelj je Crkve kao vidljive hijerarhijske zajednice.

Knjiga Alfreda Schneidera *Crkva — Otajstvo i znak spasa* zasigurno je velik doprinos ekleziologiji na našim prostorima. Njome se mogu obogatiti ljudi različitih profila: od vrsnih teologa pa sve do jednostavnih vjernika. Autor u knjizi izlaže nauku o dubokim tajnama vjere u svjetlu eklezijalnih pitanja, ali na jednostavan i pristupačan način. Njome se jednako mogu koristiti učeni teolozi, ljudi koji su angažirani u različitim oblicima apostolata, kao i jednostavni vjernici koji žele produbiti svoju vjeru u otajstvo Božje neizmjerne ljubavi koja nam se dariva po Kristovoj preljubljenoj Zaručnici — Crkvi.

Ivan Antunović

Ivan Fuček, *Život Smrt. Moralno-duhovni život*. Biblioteka Sapientia cordis, sv. VII, Split, Verbum, 2008, 518 str.

Sedmi svezak niza »Moralno-duhovni život« o. prof. dr. Ivana Fučeka, ovdje više puta predstavljenog prethodnim naslovima, istražuje i raščlanjuje granične teme života i smrti. Njih danas uobičajeno svrstavamo u ključne teme bioetike, koja se sve više utemeljuje kao posebno višedisciplinarno znanstveno područje. No kao kršćani trebamo uvijek imati na umu da se bioetika kao etika života i njegovih »graničnih stanja« ne može zamisliti bez prinosa kršćanske moralne teologije kao ni bez prinosa kršćanske duhovnosti i cjelovita kršćanskog pogleda na život.

Svezak *Život Smrt* dakle, slijedom već poznatog razdjela »Spoznati« i »Sprovesti«, na metodski istovjetan način kao prethodni naslovi razrađuje se u jedanaest poglavlja »života« i dvanaest poglavlja »smrti«, uz dvadeset ovdje pretiskanih odgovora na pitanja što ih je pisac dao u Glasniku Srca Isusova i Marijina.

Vodeći se težnjom da u dovršenim i preostalim svescima obradi »sve bitne probleme katoličke moralke pod vidom duhovnoga života, sve do savršenosti i svetosti kršćanskoga poziva« (12), pisac i ovim sveskom želi dati »solidnu, znanstveno i teološki točnu i donekle zaokruženu pomoć« za pastoral (13). Slijedom toga slijedi nauk Crkve, koji je, usidren u Dekalog i Evanđelje, predaju i tradiciju, izražen različitim dokumentima, te pritom izlaže i vrednuje različite iskaze i prinose teologa, bioetičara, liječnika, filozofa i drugih znanstvenika i stručnjaka, proževši sve osobnom molitvom i meditacijom, odnosno osobno se uživljavajući u tajnu života i smrti pod vidom misterija života, smrti i uskrsnuća Isusa Krista. Stoga je i ovaj svezak, kao i prethodni, snažno kristološki nadahnut.

Dakako, dvije su teme prožimajuće i komplementarne. Tako poglavlje *Život* započinje pitanjima vezanim uz ubojstvo, smrtnu kaznu, pobačaj, eutanaziju i samoubojstvo, kojima će knjiga kroz poglavlje *Smrt* biti i zaključena. Na pitanja što se pritom postavljaju katolički odgovor je odgovor života, naglašava pisac, pa stoga suvremeni katolički teolog treba dati trajnu, jasnu moralnu istinu koju uvida svjetlo razuma na temelju Pisma, Predaje i Učiteljstva (29). Pri tome polazi od čovjekova dostojanstva, kao jedinoga stvorenja koje je Bog htio radi njega samoga (40), i poziva na savršenost, odnosno svetost, na suobličenje Kristu, bratu po kojemu smo svi sinovi Oca i djeca Božja.

Pošavši s tih polazišta, pisac nas provodi kroz područje bioetike (etike života), slijedeći etape ljudskoga života: začeće, rođenje, smrt. Na poseban način obrađena je personalistička etika koja nije istovjetna katoličkom moralu, ali može dovesti k njemu; komentirana je Hipokratova prisega i njezino značenje u suvremenoj medicini; obrađena je tema umjetne oplodnje pod vidom dostojanstva ljudske osobe, raspravljena »eksplozija biotehnoških pokusa« s gleda-